

2018-2023 de eerste energieagenda

Samen op weg naar een energieneutraal Schouwen-Duiveland in 2040!

Schouwen-Duiveland energieneutraal in 2040, dat is de ambitie van de gemeente. Het jaartal lijkt nog ver weg, maar de tijd vliegt en er moet veel gebeuren. Daarom komt de gemeente met een programma voor de komende vijf jaar en heeft zij, in samenwerking met anderen, een visie voor diezelfde periode opgesteld.

In deze eerste energieagenda legt de gemeente haar ambities vast op het gebied van energie, energiegebruik, energiebesparing en de omschakeling naar duurzame energie. De gemeente koppelt er ook concrete doelen[visiedocument 3.1 inleiding] aan:

- In 2023 moet Schouwen-Duiveland 3% minder energie gebruiken.
- 16% (=landelijke norm) van de gebruikte energie wekken we in 2023 duurzaam op. Hierbij is de opbrengst van windpark Krammer (medio 2019 operationeel) niet meegerekend. Ter vergelijking: in 2016 wekten we 9,1% van ons energiegebruik duurzaam op.

De energieagenda zet dus zowel in op energiebesparing als op duurzame energie.

Flexibele opzet

De toekomst laat zich moeilijk voorspellen. Dit bleek al uit de brede verkenning (2016) die ten grondslag ligt aan deze energieagenda. De gemeente koos daarom voor een flexibele opzet van de energieagenda. Elke vijf jaar komt er een nieuwe versie, aangepast aan de nieuwe ontwikkelingen en initiatieven. Met het ultieme doel dat we in 2040 energieneutraal zijn. Daarmee bedoelen we dat we binnen de grenzen van de gemeente Schouwen-Duiveland alle energie die we gebruiken duurzaam opwekken.

Eilandelijke energieagenda

Deze eerste editie van de energieagenda is samengesteld op initiatief van de gemeente en in samenwerking met een speciale denktank[visiedocument colofon met namen denktank]. Deze denktank voert de regie over de agenda. Een klankbordgroep bracht onderwerpen voor de programma-agenda in. De energieagenda moet uiteindelijk een document zijn door, voor en van de samenleving. Een van de opdrachten voor deze vijf jaar is daarom het bewustzijn[programmadocument Ap7] over energiegebruik bij alle inwoners, ondernemers, instellingen en recreanten te vergroten.

Energie besparen

Om in 2040 energieneutraal te zijn, gaan we daadkrachtig energie besparen. Het programmadocument bevat een aparte projectenlijst met activiteiten die zich de komende vijf jaar richten op energiebesparing[programmadocument p.7].

Het is geen doel op zich, de mogelijkheid bestaat echter dat we in 2040 niet alleen energieneutraal zijn, maar dat Schouwen-Duiveland meer energie opwekt dan zij gebruikt.

Nulmeting

Het vertrekpunt van de agenda bestaat uit de huidige stand van zaken op Schouwen-Duiveland, weergegeven in terajoule (TJ). De resultaten worden jaarlijks vergeleken met deze begincijfers.

- Totale energievraag in 2015: 4.029 TJ.
- Totaal duurzaam opgewekte energie in 2016: 366 TJ.

Gebruik

In 2040 zouden we, mede door de energiebesparingen (bijna 700 TJ) nog slechts 3.189 TJ aan energie gebruiken. Dat betekent dat we in 23 jaar 2.823 TJ duurzaam gaan opwekken.

Overigens gebruiken de Gebouwde Omgeving (1.588 TJ) en Mobiliteit (1.468 TJ) veruit de meeste energie[visiedocument tabel p.6]. De eerstvolgende categorie is Landbouw met 713 TJ.

Concrete projecten

Het is niet zo dat er de afgelopen jaren niets is gebeurd. Momenteel zijn er al concrete initiatieven die zich richten op het duurzaam opwekken van energie:

- windpark Krammer,
- twee extra windturbines op de Roggenplaat,
- de zonneparken bij Zierikzee en Dreischor,
- de biomassacentrale bij het kassencomplex Sirjansland.

Deze projecten gaan tussen nu en 2023 1.314 TJ aan duurzame energie per jaar opleveren. Daarmee zetten we met deze eerste energieagenda de eerste, stevige stappen in de transitie naar een energieneutraal Schouwen-Duiveland in 2040.

Energie werkt

De Ondernemerskring Schouwen-Duiveland, De Zuidhoek en de gemeente hebben elkaar al gevonden in de coöperatie Energie werkt op Schouwen-Duiveland. Deze coöperatie verbreedt haar activiteiten voor ondernemers nu ook naar de inwoners. Zij is de duurzame motor achter de energieagenda.

Samenwerking

Het visiedocument benoemt enkele projecten[visiedocument p.10] die zich richten op het informeren van, en samenwerken met inwoners en dorpsraden. Deze zijn ook, verspreid over de verschillende rubrieken, terug te vinden in het programma.

De gemeente ziet voor haarzelf de komende vijf jaar een verbindende, ondersteunende en stimulerende rol. Zij stelt voor die periode jaarlijks 40.000 euro[visiedocument p.13] beschikbaar.

Energie raakt iedereen

Het energievraagstuk gaat ons allen aan. Fossiele brandstoffen worden schaarser en het gebruik ervan belast onze omgeving. En of we het willen of niet, vroeg of laat krijgt iedereen met de energietransitie te maken. We zullen alternatieven moeten bedenken en gebruiken om ons dagelijks leven – thuis, in het vervoer en op het werk – voort te kunnen zetten. Energie gaat over economie, kostenbeheersing en een toekomstbestendige samenleving.

Balans

Energie gaat ook over ruimte. We zullen een balans moeten vinden tussen het landschap van Schouwen-Duiveland en de energietransitie. Het debat over energie en ruimte raakt de Omgevingsvisie Buitengebied die in 2018 ter besluitvorming wordt aangeboden. De denktank draagt op de laatste pagina's van het visiedocument met een trits aanbevelingen en overwegingen[visiedocument p.14] bij tot dit debat. Duidelijk mag zijn dat al deze aspecten de energieagenda tot een uitgesproken eilandelijke agenda maken.

EERSTE EILANDELIJKE ENERGIEAGENDA - CONCEPT

**Samen op weg naar een energieneutraal
Schouwen-Duiveland in 2040**

DEEL 1: DE ENERGIEAGENDA 2018-2023

Colofon

Opgesteld door de denktank energieagenda 2018-2023
Juli 2017

de leden van de denktank zijn

Jacob van Berkel
Krijn Ratsma
Peter de Koeijer
Olivier Verwest
Daniel Ladders
Peter van Sante
Olaf Griffioen

lector duurzame energie HZ University of Applied Sciences
voorzitter landelijke Stichting Energieke Regio
coöperatie Energie Werkt Schouwen-Duiveland (EWSD).
coöperatie EWSD
Saman Groep
beleidsambtenaar Energie en Milieu gemeente Schouwen-Duiveland
planoloog gemeente Schouwen-Duiveland

Inhoud

Samen op weg naar een energieneutraal Schouwen-Duiveland in 2040 !	5
Communicatie	6
Ruimtelijk	6
Financieel	7
Structuur	7
Projecten- en activiteitenlijst	9
1. Algemene activiteiten	10
2. Activiteiten gericht op energiebesparing	13
3. Activiteiten gericht op duurzame energieopwekking	19

Samen op weg naar een energieneutraal Schouwen-Duiveland in 2040 !

Onder dit motto zijn in deel 1 van de eerste eilandelijke energieagenda alle activiteiten die in de periode 2018-2023 opgepakt of uitgevoerd gaan worden gerangschikt in een daadwerkelijke agenda. Wat gaat wie doen, wanneer en wat gaat dit bijdragen aan de voor de komende vijf jaar gestelde doelen. De agenda is zeker geen in beton gegoten blauwdruk maar juist dynamisch en flexibel. Nieuwe ontwikkelingen, initiatieven en activiteiten die ons dichterbij ons doel brengen houden we in de gaten en zijn inpasbaar. De agenda maakt duidelijk dat we werk maken van onze ambitie en samen op weg zijn naar een energieneutraal Schouwen-Duiveland.

In de energieagenda worden alle projecten en activiteiten genoemd die op dit moment bekend zijn en die door leden van de klankbordgroep zijn aangedragen. De diversiteit aan projecten is groot (groot en klein, innovatief en verkennend, bekende en onbekende projecten). Al deze projecten gaan bijdragen aan het doel Schouwen-Duiveland energieneutraal in 2040.

Naast deze projecten zijn er al diverse ontwikkelingen die in zich reeds in de uitvoeringsfase bevinden. Ook hier is de diversiteit groot. Voor enkele projecten is de vergunningenprocedure reeds succesvol doorlopen en zijn al in uitvoering. Anderen zijn in procedure. Met deze projecten worden op zeer korte termijn belangrijke bijdragen geleverd aan de gestelde ambitie:

Naam initiatief	Omschrijving	trekker	Planning	Verwacht resultaat
Windpark Krammer	Op dit moment wordt gewerkt aan de realisering van windpark Krammer bij de Krammersluizen waar 34 windturbines zorgen voor meer dan 100 MW aan elektriciteit.	Zeeuwind, Deltawind	medio 2019 in bedrijf	1165 TJ
Zonnepark Zierikzee	In procedure is de aanvraag van Saman/EnergiQ voor Zonnepark Zierikzee van 12,8 ha groot, langs de Lange Slikweg, ten zuiden van het bedrijventerrein.	Saman / EnergiQ	Medio 2018 in bedrijf	15 MWp = 50,5 TJ
Zonnepark Dreischor	In procedure is de aanvraag van Zeeuwind voor Zonnepark Dreischor, direct grenzend aan de dijk van de Grevelingen	Zeeuwind	Medio 2018 in bedrijf	1.800.000 kW = 6,48 TJ
Realisatie biomassa-centrale Sirjansland	Sir United heeft een subsidie Stimulering Duurzame Energie (SDE) toegekend gekregen voor de realisatie van een biomassa-centrale. Deze biomassa-centrale zal de energie produceren die nodig is voor de verwarming van de kassen van een drietal bedrijven in Sirjansland. De bij de verbranding vrijkomende CO ₂ zal gebruikt worden in de kas voor het groeiproces.	Sir United	Voorjaar 2018	8 MW = 20 TJ

Naam initiatief	Omschrijving	trekker	Planning	Verwacht resultaat
Uitbreiding windpark Roggenplaat	In procedure is de uitbreiding van het windpark Roggenplaat (zeezijde) met 2 gelijksoortige windturbines als de 4 die er nu al staan als onderdeel van windlocatie Oosterscheldekering.	E-connection Zeeuwind	Medio 2019 in bedrijf	6 MW = 72 TJ
Totaal opwekking			totaal	1314 TJ

Naam initiatief	Omschrijving	trekker	Planning	Verwachte besparing
Besparing gemeentehuis	Besloten is tot energiebesparing in het gemeentehuis. Deze zal meegenomen worden met de verbouwing die plaatsvindt in 2017-2018.	gemeente	Verbouwing en aanpassing 2017-2018	2018: 125.000 kWh 2019 ev: 250.000 kWh (0,9 TJ)
Adaptieve regeling poldergemalen	Waterschap gaat regeling poldergemalen aanpassen voor Duiveland, Prommelsluis, 't Sas en Zuidhoek	waterschap	2017	170.000 kWh (0,6 TJ)
Aanpassing rioolwaterzuiveringsinstallatie	Door gebruik te maken van hybride blowers en nieuwe frequentieregeling van rwzi's Westerschouwen, De Verseput en Mastgat	waterschap	2018-2023	2023: 260.000 kWh (0,94 TJ)
Totaal besparing				2,44 TJ

Voor de uitvoering van de energieagenda zijn er ook enkele zaken die als randvoorwaarde opgepakt moeten worden.

Communicatie

Het behalen van het resultaat is afhankelijk van de inwoners, bedrijfsleven, instellingen en recreanten van onze gemeente. In eerste instantie hebben we de energieagenda opgezet met stakeholders op het gebied van energie of partijen die mogelijkheden hebben een flinke bijdrage te leveren aan onze opgave (bijvoorbeeld Zeeuwsland, Waterschap, Rijkswaterstaat). Maar nu moet de boodschap ook over gebracht gaan worden aan de anderen. Het is dus belangrijk om de bewustwording ten aanzien van de energietransitie te vergroten. Daarnaast blijft het belangrijk om een ieder te informeren over de vorderingen die we maken op weg naar energie neutraal. Voor dit proces zal een communicatieplan worden opgesteld.

Ruimtelijk

De energietransitie heeft ook een ruimtelijke component. We moeten zorgvuldig zijn met de kwaliteiten van ons eiland en hier ook rekening mee houden bij de bepaling waar we welke ontwikkelingen van de energietransitie willen. Dit proces is nauw verwant aan het proces van de omgevingsvisie. Daarom wordt voor de ruimtevraag duidelijk de koppeling gelegd met de omgevingsvisie en de randvoorwaarden die uit dat proces voor de energietransitie gaan komen. Hier wordt ook de ruimte geboden aan burgers om te participeren. Uiteindelijk zal dit moeten gaan leiden tot een ruimtelijk handvat, of regeling die gehanteerd wordt bij projecten voor de energietransitie. Mocht het proces van de totstandkoming van de omgevingsvisie te kort zijn om aan de randvoorwaarden/keuzen een definitieve invulling te geven, dan zal dit als uitwerkingsproject erna opgepakt worden. Zolang dat kader er niet is, zullen we dus zorgvuldig om moeten gaan met het toestemming verlenen aan initiatieven met een ruimtelijke impact. Middels pilots kunnen we proberen voorwaarden toe te passen in de praktijk, zodat hier ervaring mee wordt opgedaan. Echter bij een dergelijke pilot zal het voorzorgprincipe gelden. Een dergelijke pilot kan immers veel landschappelijke impact hebben. Dergelijke pilots zullen dus goed en weloverwogen moeten worden op alle elementen die van invloed kunnen zijn op het landschap om uiteindelijk het besluit te nemen of een pilot wel doorgang kan vinden.

Financieel

Iedere partij/trekker is verantwoordelijk voor het vinden van zijn eigen geldmiddelen voor de uitvoering van de projecten. Er komt geen centrale pot waar de projecten uit betaald kunnen worden. Wel zal worden gekeken door alle partijen of het benodigde budget gedeeltelijk uit bijdragen van derden in of buiten de regio kan worden bijgedragen.

Structuur

De gemeente is verantwoordelijk voor de regievoering van de energieagenda. Hierbij wordt ze ondersteunt door de denktank / inspiratieteam energietransitie. Ook is de denktank verantwoordelijk voor de monitoring en verslaglegging van de voortgang van de energieagenda. Iedere partij is zelf verantwoordelijk voor de uitvoering van zijn projecten. Wel zal bewust gekeken worden naar samenwerking bij de uitvoering.

Projecten- en activiteitenlijst

De projecten en activiteiten op de onderstaande lijst is een opsomming van de projecten en ambities die verschillende partijen hebben. In eerste instantie hebben we de deelnemers aan de klankbordgroep gevraagd hun projecten en activiteiten door te geven. Deze lijst kan verder aangevuld worden met activiteiten of projecten van andere partijen als ze bijdragen aan het behalen van de doelstelling Energieneutraal 2040.

Om structuur in te brengen zijn deze projecten onderverdeeld. Omdat we werken met twee knoppen om de doelstelling te halen, namelijk de knop besparingen en de knop opwekken duurzame energie, hebben de deze onderverdeling ook gemaakt in deze lijst. Daarnaast hebben we een categorie algemene activiteiten als: ze niet onder een van de twee knoppen te vangen zijn, omdat ze voor beide knoppen van belang zijn, of omdat ze rand voorwaardelijk voor het proces zijn. Zo ontstaan de volgende hoofdstukken:

1. algemene activiteiten
2. activiteiten gericht op energiebesparing
3. activiteiten gericht op duurzame energieopwekking.

Binnen deze hoofdstukken is een verder onderscheid gemaakt in projecten en structurele zaken. De projecten, die vaak een eenmalig resultaat hebben, zijn vervolgens per jaar verder onderverdeeld in projecten in uitvoering (in groen aangegeven), geagendeerde projecten die nog opgestart moeten worden (in oranje aangegeven) en projecten in onderzoek en die nog niet helemaal zeker zijn of ze opgepakt worden (in oranje aangegeven).

De structurele zaken zijn andere werkwijzen en dergelijke die een jaarlijks terugkerend resultaat oplevert. Het kan dus gebeuren dat projecten leidt tot structurele activiteiten. Dan verdwijnt deze van de lijst projecten (afgerond) en komt eventueel op de lijst structurele activiteiten weer terug.

1. Algemene activiteiten

Algemeen - Projecten

	Projecten in uitvoering
	Projecten die nog opgestart moeten worden
	Projecten in onderzoek

	projectnaam	omschrijving	trekker	planning	resultaat
Ap1	periodiek bepalen percentage bezuiniging (restant voor duurzame energie en voor besparingen)	Voor iedere energieagenda moet bepaald worden welk tussendoel gesteld wordt voor die periode op het gebied van besparingen en duurzame opwekking.	Denktank	2017	tussendoel voor 2023
Ap2	Eilandelijk debat over ruimte en energie	In het kader van de omgevingsvisie Buitengebied wordt het debat met de bewoners gevoerd over de energietransitie en ruimte zodat er een basis komt voor het omgevingsplan over de ruimtelijke invulling van de energieagenda.	Gemeente	2017	Ruimtelijke kaders voor de energietransitie
Ap3	Beleidsvorming provincie zonneparken	Provincie is gezamenlijk met Zeeuwse gemeenten beleid aan het formuleren hoe om te gaan met aanvragen voor zonneparken. Waar wel, waar niet en onder welke condities.	Provincie	2017	Een beleidskader voor de provincie hoe om te gaan met ruimte en zonneparken. Bouwsteen voor de provinciale omgevingsvisie.
Ap4	Het meten van het verbruik van dynamische dimbare verlichting	Metten of de dimbare instelling van de openbare verlichting en de te verwachte besparing van elektriciteit, klopt met de feitelijke meterstanden.	Enduris / gemeente	2017	Duidelijkheid of het dimmen van de verlichting de verwachte besparingen oplevert.
Ap5	Energieopslag bij windmolen Kik Bruinisse	Proef voor energieopslag van windturbine Kik, Bruinisse	Enduris / eigenaren	2017	Inzicht of wind-energie tijdelijk opgeslagen kan worden, waardoor deze later op het net geplaatst kan worden,
Ap6	communicatieplan energieagenda denktank	Uitwerking van de communicatie van de energieagenda zodat op tijd op de juiste wijze gecommuniceerd kan worden.	Denktank	2017	communicatieplan met communicatiestrategie
Ap7	verbreden bekendheid energieagenda en bewustwording ambitie	Voor het welslagen van de ambitie moet er draagvlak en bewustwording ontstaan bij de inwoners, bedrijven en recreanten van Schouwen-Duiveland. De Wereldregio wil hier een rol in spelen door structureel aandacht te vragen voor de uitvoering van de energieagenda.	Denktank/ Wereldregio	2017	bewustwording van de opgave en energietransitie bij inwoners/ instellingen/ ondernemers

	projectnaam	omschrijving	trekker	planning	resultaat
Ap8	resultaatdrager	Ergens in onze gemeente een 'barometer' met daarop de actuele situatie over het behalen van de doelstelling.	Denktank	2017	herkenning en bewustwording.
Ap9	(Revolving) energiefonds	Onderzoek naar een fonds waar bijvoorbeeld bijdragen aan projecten uitbetaald kunnen worden, maar de financiële resultaten ervan weer terugkomt in het fonds, waardoor daar weer nieuwe maatregelen uit betaald kunnen worden. Zodat er steeds meer geld beschikbaar komt voor ondersteuning/ uitvoering van kansrijke projecten en onderzoeken.	Denktank	2018	een budget is beschikbaar voor stimulering waarbij resultaten (gedeeltelijk) weer terugvloeien in fonds.
Ap10	Logo energieagenda/ transitie keurmerk	Een beeldmerk ter herkenning dat projecten deel uitmaken van de energieagenda en een bijdrage leveren aan het energieneutraal worden in 2040,	Denktank/ Klankbordgroep	2018	logo voor herkenning energieagenda
Ap11	Opstellen randvoorwaarden zonneparken op Schouwen-Duiveland	Uit de discussie van de omgevingsvisie over de energietransitie en ruimte, de uitkomst van het provinciaal beleid en eventuele andere (landelijke) ontwikkelingen worden duidelijke randvoorwaarden geformuleerd waardoor het voor een ieder helder is of en onder welke condities zonneparken zijn toegestaan in de gemeente.	Gemeente	2018	In 2018 komen er ruimtelijke randvoorwaarden waaraan aanvragen zonneparken moeten voldoen om gerealiseerd te kunnen worden.
Ap12	Energieopslag bij het TTC, Grevelingendam	Enduris gaat een proef doen bij het Tidal Technology Center bij de Flakkeese Spuisluis in de Grevelingendam, als dat gerealiseerd is, hoe energie uit getijdenstroom kan worden opgeslagen.	Enduris/ Blue energy	2018	Mogelijkheid om getijdenenergie (tijdelijk) op te slaan.

Algemeen - Structureel

	projectnaam		trekker	planning vanaf	resultaat
As1	borgen denktank/energie transitieteam	Randvoorwaarden, rolverdeling en condities moeten er komen om de denktank als inspiratieteam energietransitie om te vormen als regisseur van de energieagenda	Denktank	2017	coördinatie-team, regisseurs om voortgang en ontwikkeling te begeleiden/coördineren.
As2	monitoren energiestromen	Jaarlijks worden de resultaten van de energieactiviteiten gemonitord en gerapporteerd.	Gemeente	2017	inzicht in voortgang
As3	Klankbordgroep energietransitie	Jaarlijks wordt een of meerdere malen overleg gevoerd met de klankbordgroep ter stimulatie, om nieuwe ontwikkelingen te delen en eventuele 'kruisbestuivingen' te vereenvoudigen.	Gemeente	2017	Formeel oprichten klankbordgroep en jaarlijkse (inspiratie) bijeenkomst
As4	uitvoering energieagenda	Gedurende de termijn zal de voortgang van de energie bevestigd moeten worden. Indien nodig zullen initiatieven 'aangejaagd' moeten worden. Indien er een fonds is, kan bekeken worden of dit gepaard kan gaan met een financiële ondersteuning.	Gemeente	2018	geldmiddelen en capaciteit beschikbaar om de uitvoering van de energieagenda te stimuleren.

2. Activiteiten gericht op energiebesparing

Besparingen – Projecten

	Projecten in uitvoering
	Projecten die nog opgestart moeten worden
	Projecten in onderzoek

	projectnaam		trekker	planning	resultaat
Bp1	dwa regeling rioolgemalen	Waterschap gaat de regeling rioolgemalen voor de droogweerafvoer (dwa of vuilwater afvoer) aanpassen voor de rioolgemalen Brouwershaven, Noordgouwe en Serooskerke.	Waterschap	2017	Als de rioolgemalen zijn aangepast, bespaart dat jaarlijks 2.737 kWh.
Bp2	Branche gerichte energiebesparingsacties	De Zeeuwse gemeenten werken samen om te bevorderen dat bedrijven energiebesparende maatregelen nemen. Wettelijk zijn de grotere bedrijven verplicht om de energiemaatregelen te nemen die zij binnen 5 jaar weer terug verdiend hebben. Hier zal meer op gecontroleerd worden (stok) en anderzijds zal door branche gerichte acties gestimuleerd worden dat bedrijven energiebesparende maatregelen nemen (wortel).	Zeeuwse gemeenten	2017	Bedrijven nemen energiebesparende maatregelen
Bp3	duurzame monumenten	Gezamenlijk met Middelburg en Veere wordt er in Zierikzee een actie opgezet om monumenteigenaren bewust te maken van de voordelen en mogelijkheden om ook monumenten te voorzien van energiebesparende voorzieningen. Hierbij speelt de Monumentenwacht een belangrijke rol. Daarnaast wordt een monumentenpaspoort ontwikkeld waarin aangegeven wordt welke maatregelen genomen kunnen worden.	Gemeenten Middelburg, Veere en Schouwen-Duiveland	2018	actie om eigenaren van monumenten in Zierikzee (Middelburg en Veere) bewust te maken van de kansen voor monumenten om energiebesparende maatregelen te nemen.
Bp4	isolatieproject warmte-effect	Door het Energieservicepunt wordt namens de Zeeuwse gemeenten een isolatieproject georganiseerd gericht op het ontzorgen van de deelnemers. Door een gezamenlijke inkoop is er een scherpe prijs/aanbieding. Een goede isolerende schil levert de meeste energiewinst op voor de bewoners.	ESP	2018	deelname particulieren aan isolatieproject om woning te isoleren.

	projectnaam		trekker	planning	resultaat
Bp5	Energiebesparing gemeentehuis	Het gemeentehuis wordt intern verbouwd voor het gebruik van externen van de begane grond. Gelijktijdig worden de installaties vervangen door energiezuinige installaties.	Gemeente	2018-2019	Gemeentehuis heeft verplichte investeringen die binnen 5 jaar terugverdiend kunnen worden uitgevoerd en meer. Jaarlijks besparing loopt op tot bijna 250.000 kWh.
Bp6	elektrisch taxivervoer ouderen	Na het initiatief van Energie Werkt Schouwen-Duiveland (EWSD) voor elektrisch taxivervoer voor de ouderen in Burgh-Haamstede gaat EWSD iets dergelijks ook organiseren in Bruinisse	EWSD	2018	ouderen uit Bruinisse kunnen met elektrisch vervoer naar Z'zee vervoerd worden.
Bp7	uitvoering openbaar verlichtingsplan	Alle traditionele openbare verlichting wordt vervangen door energiezuinige LED-verlichting.	Gemeente	2018	versneld uitvoeren vervanging openbare verlichting naar led
Bp8	uitwerken energie en recreatie	Invulling geven hoe de recreatiesector een bijdrage kan leveren aan de ambitie.	Denktank	2018	bewustwording en betrokkenheid recreatiesector
Bp9	Branche gerichte actie om energiebesparing bij scholen te stimuleren	Het Energieservicepunt Zeeland gaat dit najaar een workshop organiseren om in beeld te brengen hoe een versnelling gerealiseerd kan worden in de energetische verduurzaming van schoolgebouwen.	Zeeuws Klimaat Fonds	2018	organiseren van informatiebijeenkomst om bewustwording en mogelijkheden energiebesparing bij scholen te delen
Bp10	Energiebesparingsonderzoek gemeentewerkplaats	Gemeente gaat onderzoek doen naar de energiebesparingsmogelijkheden bij de gemeentewerkplaats te Zierikzee.	Gemeente	2018	onderzoek naar mogelijkheden energiebesparing die binnen 5 jaar terugverdiend kunnen worden.

projectnaam			trekker	planning	resultaat
Bp11	Vervangende nieuwbouw voor 85 te slopen woningen door NoM of NoM ready woningen	Zeeuwsland gaat in 2017 starten met de bouw van Nul op de Meter woningen in de Unastraat in Nieuwerkerk. Nul op de meter woningen zijn woningen die zodanig zijn gebouwd dat het gebruik van de woning geen extra energie vraagt. Enkel het gebruik van elektrische apparaten zoals radios, tv, computers e.d. kost energie. Na deze woningen wil Zeeuwsland bij nieuw te bouwen woningen overwegen of deze ook NoM of NoM ready woning kan zijn. Voor de periode 2018-2023 staan nog 85 woningen voor nieuwbouw op de planning.	Zeeuwsland	2019	vanaf 2019 vervangende nieuwbouw met Nul op de Meter of Nul op de Meter ready woningen. In 2017 start met bouw van 13 NOM-woningen in de Unastraat in Nieuwerkerk
Bp12	elektrisch vervoer toeristen tussen centrum en parkeerplaatsen	EWSD onderzoekt naar mogelijkheden van elektrisch vervoer tussen het centrum van Zierikzee en de parkeerplaatsen voor toeristen.	EWSD	2019	Met elektrisch vervoer worden toeristen gereden van parkeerplaats naar centrum vice-versa.
Bp13	Energiebesparende maatregelen overige gemeentelijke gebouwen	Onderzoek naar mogelijkheden energiebesparing die binnen 5 jaar terugverdiend kunnen worden bij de gemeentelijke gebouwen (gymzalen etc)	Gemeente	2019	Ook de overige gebouwen van de gemeente zullen in de periode 2018-2023 voorzien worden van de energiebesparende maatregelen die binnen 5 jaar weer terugverdiend zijn
Bp14	Uitvoering maatregelen gemeentewerkplaats	Uitvoering van de in het onderzoek van 2018 geconstateerde maatregelen om energie te besparen.	Gemeente	2019	uitvoering wettelijk verplichte maatregelen.
Bp15	Uitvoering maatregelen gemeentelijke gebouwen	Uitvoering van de in het onderzoek van 2019 geconstateerde maatregelen om energie te besparen.	Gemeente	2023	uitvoering wettelijk verplichte maatregelen.

Besparingen - Structureel

	projectnaam		trekker	planning vanaf	resultaat
Bs1	Voorlichting en financiële steun aan sportverenigingen	Een van de branche gerichte acties van de Zeeuwse gemeenten is gericht op energiebesparing bij sportverenigingen. Deze voorlichting wordt in eerste instantie gegeven door het Energieservicepunt. ZKF is daarnaast bereid om aan sommige investeringen een bijdrage te leveren	Zeeuws Klimaat Fonds	2017	bewustwording en financiële steun aan sportverenigingen om hun accommodatie energiezuiniger te maken
Bs2	Subsidieregeling led veldverlichting	De gemeente geeft subsidie indien verenigingen hun eigen veldverlichting vervangen door led-verlichting. Op die manier kan energie bespaard worden	Gemeente	2017	gemeente subsidieert verenigingen die led-veldverlichting plaatsen
Bs3	Klimaatvriendelijk gas voor burgers	ZKF heeft een overeenkomst met Saman. Saman compenseert de levering van (aard)gas aan haar klanten (via hun energiebedrijf EnergiQ) voor een deel (10-15%) via het Zeeuws klimaatfonds.	Zeeuws Klimaat Fonds	2017	in samenwerking met Saman wordt uitstoot CO2 gedeeltelijk gecompenseerd
Bs4	organiseren energiemarkt voor particulieren	Om de inwoners bewust te maken van de mogelijkheden en noodzaak om energie te besparen (in de woning) wordt er in het najaar jaarlijks een energiemarkt georganiseerd.	Gemeente	2017	Op 7 oktober energiemarkt in gemeentehuis met workshops voor bewustwording
Bs5	betrekken dorpsraden bij energietransitie	We moeten het samen doen. Het is dan ook belangrijk om de dorpsraden er bij te betrekken en 'medeverantwoordelijk' maken voor het resultaat.	Denktank	2018	betrokkenheid en medeverantwoordelijkheid dorpsraden en inwoners
Bs6	initieëren van onderzoeken/ bewustwording acties	Om kansrijke opties verder te brengen is het af en toe nodig om nader onderzoek te uit te voeren of extra aandacht te genereren voor bepaalde acties.	Denktank	2018	een budget beschikbaar voor toepassingsonderzoek / pilots op gebied van energiebesparing en duurzame energie
Bs7	faciliteren energietransitieprojecten	In sommige gevallen kan besloten worden om bij te dragen met kennis, capaciteit of middelen aan de actie/onderzoek, als deze beschikbaar zijn.	Gemeente	2018	in kennis, middelen en eventueel ruimte faciliteren van projecten voor energietransitie

projectnaam			trekker	planning vanaf	resultaat
Bs8	Verbeteren huurwoningen Zeeuwsland met lagere energielabel dan B	De woningbouwcorporaties zijn verplicht om te zorgen dat de gemiddelde energielabel van hun woningbestand B is. Dat betekent dat ze oudere woningen moeten verbeteren, verkopen of slopen. Zeeuwsland combineert het planmatig onderhoud met het aanbrengen van energie besparende maatregelen. Zij hebben hiervoor een maatregelset en afhankelijk van welke stappen er nodig zijn kan er gekozen worden voor spouwisolatie, dakisolatie, vloerisolatie, isolatieglas, ventilatie. De huurder kan verder kiezen voor een pakket van 6 zonnepanelen tegen een beperkte huurverhoging.	Zeeuwsland	2018	jaarlijks worden zo'n 530 woningen aangepakt. (totaal 3200 woningen)
Bs9	Openstaan voor pilots besparingsmaatregelen/hergebruik	De gemeente Schouwen-Duiveland staat open om mee te werken aan innovatieve energiebesparings-projecten, mochten die zich aandienen	Gemeente	2018	positieve benadering bij pilots voor besparingsmaatregelen
Bs10	Realiseren van Nul op de Meter (NoM)-woningen	Nieuwbouw woningen in de Unastraat zijn Nul-op-de-Meter.	Zeeuwsland	2018	Unastraat Nieuwerkerk
Bs11	mobiliteitstransitie	De gemeente zal vanaf 2018 bij vervangend vervoer indien beschikbaar, overgaan op elektrisch vervoer.	Gemeente	2018	vervanging vervoer door elektrisch vervoer (indien mogelijk)

projectnaam			trekker	planning vanaf	resultaat
Bs12	Mogelijkheden voor klimaatneutraal autorijden ondersteunen	AgriSneltank heeft in samenwerking met het Zeeuws Klimaatfonds een compleet pakket ontwikkeld voor klimaatneutraal rijden. Dat bestaat uit drie onderdelen: plaatsen van laadpalen door AgriSnellaad, de Klimaatpas en Green Label pompen. AgriSnellaad is nu in heel Zeeland op een aantal locaties laadpalen aan het zetten en zal dit netwerk verder uitbreiden in de komende jaren. De afgenomen stroom wordt, als die niet duidelijk groen is, via het Zeeuws Klimaatfonds gecompenseerd. Klanten van AgriSneltank die een klimaatpasje hebben kunnen er voor kiezen de getankte brandstof via het Zeeuws Klimaatfonds te compenseren. Fysieke pompen met Green Label brandstof staan er op dit moment alleen in Goes en Wissenkerke. Op die twee locaties kunnen de klanten kiezen uit twee pompen, de normale Euro 95 of Diesel of de Green Label versie. Die laatste is twee cent duurder. CZAV legt daar ook nog eens drie cent bij zodat er 5 cent naar het klimaatfonds gaat. Met CZAV overwogen om het tankstation in Zierikzee aan te passen.	Zeeuws Klimaat Fonds	2019	in samenwerking met agrisneltank snellaadpunt realiseren en compensatie CO2 uitstoot geregeld.

3. Activiteiten gericht op duurzame energieopwekking

Duurzame energie opwekking- Projecten

	Projecten in uitvoering
	Projecten die nog opgestart moeten worden
	Projecten in onderzoek

	projectnaam		trekker	planning vanaf	resultaat
	postcoderoosproject Bruinisse	Er zijn diverse partijen op Schouwen-Duiveland aanwezig die postcoderoosprojecten willen opzetten. Zo is Energie Werk hierin actief en hebben inmiddels een project in Brouwershaven gerealiseerd en nu volop bezig in Bruinisse.	EWSD/ Bruse Boys	2017	zonnepanelen op dak Bruse Boys en deelname vanuit Bruinisse
	Betrokkenheid Zon op Water	Om mee te werken aan de ontwikkeling van zon op water en als pilot te kunnen optreden, sluit de gemeente zich aan als partij in het onderzoeksproject zon op water.	Denktank	2017	deelname aan landelijke projectgroep Zon op water waardoor we voorop kunnen lopen bij zon op water.
	Onderzoek zon op gemeente dak	Onderzoeken wat de mogelijkheden zijn om zonnepanelen te plaatsen op het dak van de gemeentewerkplaats om de werkplaats eventueel energieneutraal te krijgen en eventueel een dakvlak voor postcoderoosproject Zierikzee.	Gemeente	2017	mogelijkheden energieneutraal worden gemeentewerkplaats.
	postcoderoosproject Zierikzee	Er zijn diverse partijen op Schouwen-Duiveland aanwezig die postcoderoosprojecten willen opzetten. De verwachting is dat er meer postcoderozen worden ontwikkeld. Daarbij is de komende jaren een postcoderoosproject in Zierikzee.	EWSD	2017	zonnepanelen op gemeentewerkplaats / Laco voor monumenteneigenaren en andere geïnteresseerden in Zierikzee
	Realisatie Biomassacentrale	Sir United heeft inmiddels een SDE-subsidie ontvangen voor de realisatie van een biomassacentrale om de kassen te verwarmen. De CO ₂ die vrij komt bij de verbranding van houtachtige gewassen wordt ook gebruikt in de kassen. Verwachting is dat de centrale in 2018 gaat draaien.	Sir United	2018	Biomassacentrale voor kassencomplex met vermogen van 8 MW
	warmte-effect warmtepomp	Project van ESP en Saman om een gezamenlijke inkoopactie te organiseren voor de aanschaf van warmtepompen. In 2017 is ook al een dergelijke succesvolle actie geweest.	ESP/Saman	2018	deelname particulieren aanschaf warmtepomp

projectnaam		trekker	planning vanaf	resultaat
zonne-effect	Project van ESP om een gezamenlijke inkoopactie voor de aanschaf van zonnepanelen.	ESP	2018	deelname particulieren voor plaatsen zonnepanelen op eigen dak
zonnepark Dreischor	Als de omgevingsvergunning verleend kan worden, SDE subsidie wordt toegekend, dan wordt er een zonnepark gebouwd evenwijdig aan de dijk met de Grevelingen bij Dreischor, op de locatie waar de windturbines hebben gestaan. Verwachting is dat medio 2018 dan al elektriciteit geproduceerd kan worden.	Zeeuwind	2018	productie jaarlijks van 1.800.000 kWh = 6,48 TJ
zonnepark Zierikzee	Als de omgevingsvergunning kan worden verleend en de SDE subsidie wordt toegekend dan wordt een zonnepark gerealiseerd van ca. 13 ha langs de Lange Slikweg, ten zuiden en aansluitend aan het bedrijventerrein Zuid te Zierikzee.	Saman / Energiq	2018	15 MWp = 50,5 TJ
Zon Offensief Zeeland	Tezamen met onafhankelijk adviesbureau ECONNETIC heeft Zeeuwind een offensief ingezet om bedrijven in Zeeland aan de groene stroom te krijgen die door de bedrijven zelf wordt opgewekt. Door slim gebruik te maken van het beschikbare dakoppervlak van bedrijven en deze ruimte te bundelen in projecten, kan gebruik worden gemaakt van de beschikbare landelijke subsidie. Bedrijven kunnen deelnemen met een minimum van 50 panelen per dak / aansluiting. Daarvoor is pakweg 125m ² (dak)ruimte nodig. Ze zijn gestart bij de gemeente Goes. In de periode 2018-2023 zal Zeewind deze actie ook uitrollen over Schouwen-Duiveland.	Zeeuwind	2018	stimulering zonprojecten op daken met SDE steun van minimaal 50 zonnepanelen op een dak.
Realisatie uitbreiding windenergie op de Roggenplaat	Als de omgevingsvergunning wordt verleend in 2018 en er SDE subsidie wordt toegekend kunnen een tweetal extra windturbines bij de vier bestaande turbines op de Roggenplaat geplaatst worden. Verwachting is dan dat medio 2020 deze turbines in werking kunnen zijn.	E-connection / Zeeuwind	2018	6 MW
zonnepanelen op steunpunt Kerkwerf	Waterschap gaat in 2018 zonnepanelen plaatsen op haar steunpunt aan de Versepusteweg te Kerkwerf.	Waterschap	2018	plaatsen van zonnepanelen op dak steunpunt waterschap Kerkwerf 17.100 kWh/J

projectnaam		trekker	planning vanaf	resultaat
postcoderoosproject Burgh-Haamstede	Er zijn diverse partijen op Schouwen-Duiveland aanwezig die postcoderoosprojecten willen opzetten. De verwachting is dat er meer postcoderozen worden ontwikkeld. Daarbij is de verwachting dat in 2018 een postcoderoosproject in Burgh-Haamstede wordt opgestart.	EWSD	2018	zonnepaneel op dak voor particuliere investeerders buurt Burgh-Haamstede
postcoderoosproject Renesse	Er zijn diverse partijen op Schouwen-Duiveland aanwezig die postcoderoosprojecten willen opzetten. De verwachting is dat er meer postcoderozen worden ontwikkeld. Daarbij is de verwachting dat in 2018 een postcoderoosproject in Renesse wordt opgestart.	EWSD	2018	zonnepaneel op dak voor particuliere investeerders buurt Renesse
Onderzoek naar grootschalige zonprojecten op infrastructuurle werken / windparken	Op dit moment is er concrete interesse bij een partij om bij een windpark ook een zonnepark te realiseren. Zij gaan hiervoor onderzoek verrichten. Bij Rijkswaterstaat is een kanskaart opgesteld van eigendommen van Rijkswaterstaat die een bijdrage kunnen leveren aan het energieneutraal worden van Rijkswaterstaat. Voor onze gemeente staan hier concreet beide windparken als zonneparklocatie op. Rijkswaterstaat zal nader onderzoek gaan doen op welke wijze ze deze mogelijkheden kunnen realiseren.	RWS	2018	RWS wil onderzoeken naar mogelijkheden zonprojecten op hun eigendommen om RWS energieneutraal te maken en mee te werken aan meer DE.
Onderzoek naar grootschalige zon op water projecten	Een alternatieve vorm van een zonnepark op land is een zonnepark op water. Bij Rijkswaterstaat wordt in de kanskaart hier het Krammersluizencomplex voor aangewezen. Ook hiervoor zal RWS nader onderzocht doen voor realisatie van deze mogelijkheid.	RWS	2018	RWS wil onderzoeken naar mogelijkheden zonprojecten op water om hun eigendommen om RWS energieneutraal te maken en mee te werken aan meer DE.
onderzoek gebruik windkracht	Om onze ambitie te halen is het goed om ook de kansen voor windenergie in beeld te brengen. Als die er niet blijken te zijn is het helder dat we van windenergie geen extra bijdrage aan duurzame energie hoeven te verwachten.	Denktank	2018	onderzoek naar mogelijkheden gebruik windkracht op locatie (urban turbines e.d.)

projectnaam			trekker	planning vanaf	resultaat
	bestuderen synthetische brandstof	Om onze ambitie te halen is het goed om ook de kansen voor synthetische brandstof in beeld te brengen. Als die er niet blijken te zijn is het helder dat we van deze alternatieve brandstof geen extra bijdrage aan hernieuwbare energie hoeven te verwachten.	Denktank	2018	alternatieven voor gas in beeld brengen
	Start productie windenergie wind-park Krammer	Vergunningen voor het windpark zijn verleend. Bouw is gestart. Volgens planning zou dit betekenen dat in 2019 de eerste elektriciteit geproduceerd wordt van dit windpark.	Zeeuwind / Deltawind	2019	Zomer 2019 is het Windpark gerealiseerd en is dit goed voor meer dan 100 MW windenergie. ()
	Onderzoek zon op watergang	Gemeente wil samen met waterschap en elektriciteitsbedrijf onderzoeken of er mogelijkheden zijn om op watergangen een zon op water project te realiseren.	Waterschap	2023	Antwoord op de vraag of het mogelijk is.
	Onderzoek zon op dijk	Tijdens de periode van de agenda komt er onderzoek naar de mogelijkheden voor zon op dijk. Waterschap wil ism derden een onderzoeksproject opzetten om antwoord te vinden of en onder welke voorwaarden zon op dijk gerealiseerd kan worden.	Waterschap	2023	Antwoord op deze vraag.
	Onderzoek voor gebruik van afvalwater/oppervlaktewater voor warmte-terugwinning/ warmteopslag.	waterschap wil onderzoek doen naar mogelijkheden voor warmtegebruik van oppervlaktewater c.q. afvalwater om aan energie-opgave bijdrage te leveren.	Waterschap	2023	Antwoord op deze vraag.

Duurzame energie opwekking – Structureel

projectnaam			trekker	Planning vanaf	resultaat
Ds1	Plaatsen van max 6 zonnepanelen op huurwoningen	Het plaatsen van zonnepanelen op daken van huurders is vraag gestuurd en wordt zoveel als mogelijk gecombineerd met het planmatig onderhoud (een en ander is natuurlijk ook nog afhankelijk van de ligging) de bewoners kunnen dan kiezen uit een pakket van max 6 panelen tegen een huur van € 12,- per maand de besparing die verder gehaald wordt is volledig voor de huurder.	Zeeuwlant	2017	huurders waar verbouwingen plaatsvinden kunnen eventueel kiezen voor 6 zonnepanelen
Ds2	stimulering postcoderoosprojecten	Er zijn diverse partijen op Schouwen-Duiveland aanwezig die postcoderoosprojecten willen opzetten. Zo is Energie Werkt hierin actief, maar ook Zeeuws Klimaat Fonds wil dit soort project stimuleren.	EWSD/ Zeeuws Klimaat fonds	2017	meer bekendheid over postcoderoos en grotere deelname, meer postcoderozen.
Ds3	stimulering zon op dak	EWSD zal stimuleren dat meer agrariërs hun daken beschikbaar stellen voor zonneprojecten. Waardoor er meer zonnenergie opgewekt kan worden, zonder hiervoor direct extra zonneparken nodig te hebben.	EWSD	2017	meer zonne-SDE-projecten op grotere daken (agrarisch)
Ds4	betrekken dorpsraden bij energietransitie	De energieopgave is er een die we samen moeten oppakken. Vandaar dat het belangrijk is dat we naar de mensen toe gaan om ze te vragen/overtuigen dat hier ook een taak voor hen ligt. Dit willen we oppakken via de dorpsraden. Daarbij zijn zij erg belangrijk voor gebiedsgerichte projecten op te zetten.	Denktank/ EWSD	2018	betrokkenheid en medeverantwoordelijkheid dorpsraden en inwoners
Ds5	initieëren van onderzoeken/ bewustwording acties	Om het doel te bereiken moeten we inzetten op een mix van energiesoorten. Vooral nog is deze mix voornamelijk zon op dak, en windenergie. Bij nieuwe kansen en ontwikkelingen moeten we alert zijn of dit bij kan dragen aan onze doelstelling en indien noodzakelijk zelf wat nader onderzoek doen. Als er extra kansrijke mogelijkheden komen, zullen we dit via bewustwordingsacties uitdragen.	Denktank	2018	een budget beschikbaar voor toepassingsonderzoek / pilots op gebied van energiebesparing en duurzame energie

projectnaam			trekker	Planning vanaf	resultaat
Ds6	faciliteren energietransitieprojecten	De gemeente wil graag meewerken aan innovatieve energieprojecten. Wel dient vooraf vast te staan dat deze projecten geen ingrijpende gevolgen heeft voor het landschap en geen grote negatieve effecten voor derden.	Gemeente	2018	in kennis, middelen en eventueel ruimte faciliteren van projecten voor energietransitie
Ds7	Eigendommen beschikbaar stellen bij postcoderoosprojecten	De postcoderoosprojecten bieden bewoners die geen dak hebben waar ze zonnepanelen kunnen plaatsen, toch de mogelijkheid om zelf stroom op te wekken met zonnepanelen die op een ander dak liggen. Door te investeren in de aanleg van een zonnedak samen met anderen, krijgen ze toch financieel voordeel op de energie die ze ontvangen. Als er verzoeken komen van inwoners om een dergelijk project uit te voeren op een dak van een gemeentelijk gebouw, dan zal dat serieus overwogen worden.	Gemeente	2018	indien er behoefte is aan daken voor postcoderoosprojecten wil gemeente, indien mogelijk hieraan meewerken
Ds8	Initiatieven voor dorpsmolens	Zeeuwind wil eventueel meewerken aan initiatieven van dorpen die een eigen windmolen willen en daarmee hun eigen (goedkopere) elektriciteit opwekken, indien er ruimte voor komt in het gemeentelijk beleid.	Zeeuwind	2018	indien er belangstelling is voor dorpsmolens participeert Zeewind daar graag in.
Ds9	mobiliteitstransitie	De gemeente gaat waar mogelijk vanaf 2018 bij vervanging en/of uitbreiding over op elektrisch vervoer.	Gemeente	2018	vervanging vervoer door elektrisch vervoer (indien mogelijk)
Ds10	faciliteren van energieprojecten	Ook het waterschap wil duurzame energieprojecten faciliteren door hun eigendommen hiervoor 'aan te bieden'.	Waterschap	2018	Waterschap wil haar eigendommen 'aanbieden' voor energieprojecten.
Ds11	Verdere verduurzaming Sir United	De loods waar de biomassacentrale in wordt gerealiseerd wordt zo uitgevoerd dat deze eenvoudig voorzien kan worden met zonnepanelen zodat benodigde energie voor verlichting en dergelijke ook duurzaam kan worden opgewekt. Maar ook mogelijkheden om energie uit water of van aardwarmte te verkrijgen zal de komende periode bestudeerd worden door Sir United.	Sir United	2020	onderzoek naar verdere verduurzaming door wind, waterenergie en aardwarmte

Laan van St. Hilaire 2
4301 SH Zierikzee

Postadres:
Postbus 5555
4300 JA Zierikzee

T (0111) 452 000
F (0111) 452 452

gemeente@schouwen-duiveland.nl
www.schouwen-duiveland.nl

EERSTE EILANDELIJKE ENERGIEAGENDA - CONCEPT

**Samen op weg naar een energieneutraal
Schouwen-Duiveland in 2040**

DEEL 2: VISIEDOCUMENT 2018-2023

Colofon

Opgesteld door de denktank energieagenda 2018-2023
Juli 2017

de leden van de denktank zijn

Jacob van Berkel
Krijn Ratsma
Peter de Koeijer
Olivier Verwest
Daniel Ladders
Peter van Sante
Olaf Griffioen

lector duurzame energie HZ University of Applied Sciences
voorzitter landelijke Stichting Energieke Regio
coöperatie Energie Werkt Schouwen-Duiveland (EWSD).
coöperatie EWSD
Saman Groep
beleidsambtenaar Energie en Milieu gemeente Schouwen-Duiveland
planoloog gemeente Schouwen-Duiveland

Inhoud

Voorwoord	5
1. Inleiding	7
Ambitie “Strategische Visie gemeente Schouwen-Duiveland Tij van de Toekomst 2011”	7
Doelstelling	7
Opzet en leeswijzer eerste eilandelijk energie-agenda	8
Hoe is de energieagenda 2018-2023 tot stand gekomen?	9
2. Waar staan we en een doorkijk naar 2040	11
2.1 Energiegebruik en opbrengst duurzame energie in 2017	11
2.2 2040 de stip op de horizon: een doorkijk	11
3. De eerste eilandelijk energieagenda	13
3.1. De energieagenda en uitgangspunten	13
3.2 Samen op weg: Hoe doen we dat?	14
3.3 De rol van de gemeente Schouwen-Duiveland	15
Voorgaande betekent concreet	17
4. Schouwen-Duiveland, energie en ruimte	19
4.1 Energie en ruimte algemeen	19
4.2 Een bijdrage van de denktank aan het debat over ruimte en energie	20
Aanbevelingen en overwegingen denktank Windenergie	20

Voorwoord

pm

In 2012 heeft ons eiland richting bepaald in hoe wij op Schouwen-Duiveland om willen gaan met de mondiale energietransitie die plaats vindt. Schouwen-Duiveland bereidt zich mede op basis van de strategische visie "Tij van de Toekomst" voor op een toekomst waarin zij niet meer afhankelijk is van het gebruik van fossiele brandstoffen. In 2040 is Schouwen-Duiveland energieneutraal. Energie uit wind, water, zon en ook andere duurzame bronnen is in de plaats gekomen van energie uit gas en olie.

"De watereconomie heeft energie nodig, maar geeft ook energie terug. We benutten water samen met onze andere natuurlijke bronnen voor duurzame energieproductie. Getijden- en zonne-energie zijn daarvan mooie voorbeelden, maar ook koude- en warmteopslag in de bodem dragen bij aan duurzaamheid". "Schouwen-Duiveland is in 2040 zelfvoorzienend in duurzame energie". "Op het eiland zijn verschillende vormen van duurzame energieopwekking en waterbeheer van de grond gekomen, zoals koude- warmteopslag in de bodem, getijdenenergie en zonne-energie".

Ambitie "Strategische Visie gemeente Schouwen-Duiveland Tij van de Toekomst 2011"

In 2016 hebben wij een brede verkenning voor de energieagenda uitgevoerd en het analyse en werkdocument "Schouwen-Duiveland op weg naar duurzaam en energieneutraal" gepresenteerd. Vragen als: "hoeveel werk maken we van onze ambitie, hoeveel energie gebruiken we nu en wat wordt onze energiebehoefte in 2040, hoe groot is de opgave om energie neutraal te worden, waar liggen de kansen voor duurzame energie op ons eiland, welke ontwikkelingen komen op ons af? zijn gesteld en zijn zo goed als mogelijk beantwoord.

De verkenning heeft waardevolle informatie opgeleverd en vormt een basis voor de energieagenda. Wat de verkenning duidelijk heeft gemaakt is dat in de energietransitie op ons eiland belangrijke stappen worden gezet en dat de energietransitie vorm

krijgt. Inwoners, de woningbouwvereniging, ondernemers en ook de gemeente zetten stappen in de goede richting. Veel belangrijker dan onze ambities op papier is dat op diverse fronten initiatiefnemers werk maken van de energietransitie. Dit zien we ook terug in onze eerste energieagenda waarin de lopende en geagendeerde projecten voor de periode 2018-2023 zijn gebundeld. Dit is al een belangrijk winstpunt van de agenda. Duidelijk is echter ook dat er meer moet gebeuren om onze ambitie energieneutraal in 2040 te halen.

Het is nu zaak om mede op basis van de verkenning de opgave waar we voor staan en onze ambities anno 2017 helder in beeld te brengen. De ambitie en opgaven vragen van ons om vervolgens in het hier en nu door te pakken met gerichte overzienbare projecten die effect hebben. Met dit primaire doel is de eerste energieagenda (2018-2023) Schouwen-Duiveland opgesteld namelijk doorpakken. Samen op weg naar een energieneutraal Schouwen-Duiveland!

Doelstelling

De energie-agenda Schouwen-Duiveland is opgesteld met de volgende 4 hoofddoelstellingen:

- In de energieagenda worden onze ambities op het gebied van energie, energiegebruik, energiebesparing en de omschakeling op duurzame energie vastgelegd.
- Abstracte ambities worden concreet vertaald in doelen, projecten en acties voor de komende vijf jaar. We maken werk van onze ambities.
- De verkenning uit 2016 leert ons dat toekomst van de energie zich moeilijk laat voorspellen. Doel van de agenda is daarom dat deze vooral dynamisch en flexibel is. Nieuwe ontwikkelingen en initiatieven

houden we in de gaten en zijn inpasbaar. Dit zonder de stip op de horizon, energieneutraal in 2040 te verliezen.

- De energieagenda inspireert en verbindt en vormt de basis om gezamenlijk (nog meer) werk te maken van de energietransitie op Schouwen-Duiveland. De energieagenda is een document door, voor en van de samenleving. De agenda levert een bijdrage aan de verdere bewustwording dat de energietransitie gevolgen zal hebben voor ons allemaal.

Opzet en leeswijzer eerste eilandelijk energie-agenda

De eerste eilandelijke energieagenda bestaat uit twee delen. Deel 1 het programma 2018-2023 en deel 2 een begeleidend visiedocument.

Deel 1, programma, bestaat uit een projectenlijst. Concreet wordt in beeld gebracht wat, wie en wanneer gaat doen in de periode 2018-2023 om onze ambitie om in 2040 energie neutraal te zijn dichterbij te brengen. In de projectenlijst wordt een onderscheid gemaakt tussen projecten in uitvoering, geagendeerde projecten die nog opgestart moeten worden en projecten in onderzoek. Hiermee is duidelijk dat we in de komende 5 jaar serieus werk maken van onze ambities.

De projecten kunnen echter niet los worden gezien van een bredere context. Zo is het belangrijk stil te staan bij een aantal vertrek- en uitgangspunten van de energieagenda en de vraag hoe we op weg gaan naar 2040. Hiermee bepalen we ook de plaats van de eerste eilandelijke agenda ten opzicht van de nog komende agenda's. Dit is de reden dat de agenda wordt begeleid door een visie document.

Het visiedocument is opgesteld onder verantwoordelijkheid van een breed samengestelde denktank (samenstelling zie voorwoord) en zo geschreven dat het een "aanpak" is van en voor de gehele samenleving. Het document is dan ook grotendeels geschreven in een actieve we vorm. We betekenen in dit kader de bij de energietransitie betrokken partijen: overheid, inwoners, instellingen en ondernemers. De hoofdstukken 3.3 en 4 nemen iets meer afstand. Hoofdstuk 3.3. beschrijft de specifieke rol van de gemeente als "deelnemer" meer zakelijk. Daarmee is de energieagenda en het visiedocument vooral geen primair gemeentelijke beleidsnotitie. Een insteek die past bij een ontwikkeling waarbij de rolverdeling tussen overheid en samenleving sterk aan verandering onderhevig is. Een ontwikkeling waarbij minder overheid en meer samenleving en vooral het meer samen centraal staat. Hoofdstuk 4 is geschreven als aanbeveling en overweging van de denktank. Het waarom wordt hieronder bij de opbouw van de energieagenda nader uitgelegd.

Het visiedocument 2018-2023 is als volgt opgebouwd. De marsroute naar een energieneutraal Schouwen-Duiveland vraagt niet alleen om een gezamenlijk en gedragen doel maar ook om een gezamenlijk en helder vertrekpunt. Dit is noodzakelijk om onze vorderingen te kunnen meten. In hoofdstuk 2 staan we dan ook stil bij relevante vragen als hoeveel energie gebruiken we nu, wat verwachten we te gaan gebruiken in 2040, hoeveel energie moeten we besparen en hoeveel energie is al duurzaam opgewekt? Op basis van hoofdstuk 2 weten we wat ons te doen staat.

Vervolgens werken we in hoofdstuk 3 uit hoe we ons doel gaan bereiken. Eerst staan we stil bij wat de belangrijkste algemene vertrekpunten van de energieagenda zijn. Daarna gaat het document in op het thema samenwerking en de specifieke rol van de gemeente in de eerste eilandelijke energieagenda.

De keuzes die we gaan maken met betrekking tot onze toekomstige energievoorziening hebben gevolgen voor het landschap. Omgekeerd zal het landschap randvoorwaarden stellen aan de manier waarop de energietransitie vorm gaat krijgen. Volgens velen is de energietransitie met stip de ruimtelijke opgave voor de komende jaren. In hoofdstuk 4.1. wordt hier nader aandacht aan besteed.

Belangrijk uitgangspunt van de energieagenda is dat het bredere debat over energie en ruimte op Schouwen-Duiveland wordt gevoerd in het kader van de omgevingsvisie Buitengebied. Dit is de meest logische en aangewezen plek om de discussie over de energietransitie en ruimte verder op te pakken en uit te werken. Het debat wordt immers verbreed (inwoners) en geplaatst in een breder en integraal perspectief. Naast de sectorale energieagenda en de energietransitie worden ook andere belangen gewogen. Beleidsbepalende uitspraken over energie en ruimte worden gedaan in het kader van de omgevingsvisie Buitengebied. Ook de denktank heeft zich echter gebogen over het thema energie en ruimte en levert met de in hoofdstuk 4.2. opgenomen aanbevelingen en overwegingen een bijdrage aan het bredere debat in het kader van de omgevingsvisie.

Hoe is de energieagenda 2018-2023 tot stand gekomen?

Een regie voerende denktank en een meedenkende en agenda vullende klankbordgroep hebben de basis gelegd voor de energieagenda. Zowel denktank als ook de klankbordgroep waren breed samengesteld. Breed betekent dat onafhankelijke deskundigen, initiatief nemende bedrijven (van het eerste uur), organisaties die zich bezig houden met de energietransitie en onze gemeente samen hebben gewerkt aan het tot stand komen van de agenda. Agenda en visiedocument worden ter visie gelegd.

Waar staan we en een doorkijk naar 2040

2

2.1 Energiegebruik en opbrengst duurzame energie in 2017

Onder het motto “meten is weten” beginnen we de energieagenda met concrete getallen. De gepresenteerde getallen zien we als het vertrekpunt van de energieagenda en bepalen mede de opgave waar we voor staan. Jaarlijks zullen wij het resultaat van onze inspanningen afmeten aan de begincijfers uit de energieagenda van 2017.

Voor het bepalen van ons energiegebruik in 2017 maken we gebruik van de meest recente gegevens uit de Klimaatmonitor van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu van 2015. De totale energievraag op Schouwen-Duiveland was in dat jaar totaal 4029 TJ. De categorieën Gebouwde Omgeving (1588 TJ) en Mobiliteit (1468 TJ) gebruiken de meeste energie. Energie is elektriciteit en verbranding/verwarming. Er is veel meer energie nodig voor verbranding/verwarming dan voor elektriciteit (Woningen: 18% (183 TJ) elektriciteit en 82% (823 TJ) verwarming/verbranding, Landbouw: 7% (54 TJ) elektriciteit en 93% (693 TJ) verwarming/verbranding, Transport: bijna 100% verbranding)

Berekeningen op basis van gegevens van TNO laten zien dat in 2016 366 TJ energie duurzaam wordt opgewekt op ons eiland. Dit is (slechts) 9,1% van ons energiegebruik van 2015. Windenergie (213 TJ) en houtkachels (86 TJ) leveren hieraan op dit moment de grootste bijdrage. Omgekeerd spreekt uiteraard ook het getal dat 3663 TJ (= 90,9%) dus nog niet duurzaam wordt opgewekt.

Op dit moment zijn er een aantal concrete initiatieven gericht op het opwekken van duurzame energie die in de komende jaren gerealiseerd gaan worden. We noemen dit de zogenaamde pijplijnprojecten. Deze projecten zijn goed voor een totale opbrengst van 1314 TJ. Hiermee zien we dat we in de looptijd van de eerste eilandelijk energieagenda een belangrijke stap voorwaarts in het produceren van duurzame energie op ons eiland. In een relatief korte periode verviervoudigen we de opbrengst. Met name de realisatie van het Windpark Krammer met 34 grote windturbines (samen meer dan 100 MW en een totaal opbrengst van 1165 TJ) spreekt tot de verbeelding.

De pijplijnprojecten zijn

- Realisatie windpark Krammer (1165 TJ)
- Plaatsing 2 extra windturbines op de Roggenplaat (72 TJ)
- Zonneparken Dreischor (6,5 TJ) en Zierikzee (50,5 TJ).
- Biomassacentrale kassencomplex Sirjansland (20 TJ).

2.2 2040 de stip op de horizon: een doorkijk

Om het verwachte energiegebruik in 2040 te bepalen is gebruik gemaakt van het recente ECN rapport van de provincie Zeeland (2016). Hier zijn 2 scenario's berekend. Een scenario bestaand beleid en een scenario dat uitgaat van daadkrachtige energiebesparing. Door vertaald naar Schouwen-Duiveland levert dat de volgende twee scenario's op (gebruik in TJ).

scenario bestaand beleid	2014	2030	2040	totaal
Gebouwde omgeving	1592	1457	1388	204
Mobiliteit	1508	1486	1531	-23
Industrie en energie	139	119	107	32
Landbouw	713	728	743	-30
Hernieuwbaar	85	90	94	-9
	4037	3880	3863	174

scenario besparingen	2014	2030	2040	totaal
Gebouwde omgeving	1592	1142	954	638
Mobiliteit	1508	1411	1349	159
Industrie en energie	139	109	92	47
Landbouw	713	712	717	-4
Hernieuwbaar	85	72	77	8
	4037	3446	3189	848

De opgave voor de 2040 is hiermee duidelijk.

- In 2017 gebruiken we op Schouwen-Duiveland 4029 TJ energie waarvan 366 TJ (9,1%) duurzaam is opgewekt
- In de komende 5 jaar gaan we in ieder geval 1314 TJ extra duurzame energie opwekken door de realisatie van nu reeds geplande pijplijnprojecten
- In 2040 gebruiken we:
3863 TJ energie uitgaande van het scenario bestaand beleid wat betekent dat er nog **2183 TJ** (3863-366-1314TJ) duurzame energie extra opgewekt moet worden om energieneutraal te zijn in 2040.

3189 TJ energie uitgaande van het scenario energiebesparing wat betekent dat er nog **1499 TJ** (3189-366-1314) duurzame energie extra opgewekt moet worden om energieneutraal te zijn in 2040.

Duidelijk is dat er in de komende 22 jaar veel gaat veranderen hoe we energie gaan gebruiken, opwekken, opslaan en transporteren. Deze veranderingen zullen gevolgen hebben voor individuele huishoudens en bedrijven. Maar ook ons landschap zal er anders uit gaan zien. Hoe onze energiewereld er precies uit zal zien ?..... niemand die het nu concreet kan voorspellen. De richting is echter duidelijk. We kunnen ons voor dit moment vooral ook laten inspireren door de beelden die bij een toekomst horen zonder fossiele brandstoffen. Hier kunnen wij lering uit trekken en ons gezamenlijk een beeld vormen van een toekomst die bij ons, Schouwen-Duiveland past.

De ook op Schouwen-Duiveland reeds zichtbare veranderingen in het landschap

Kijken we naar onze huishoudens dan is elektrisch rijden in 2040 waarschijnlijk de standaard of is een beter alternatief gevonden in een synthetische brandstof of waterstof. Woningen zijn zo geconstrueerd dat ze bijna geen energie nodig hebben om ze op temperatuur te houden. We verwarmen onze huizen met restwarmte en/of energie die we uit de bodem halen of met warmtepompen die gebruik maken van de aanwezige warmte in de lucht of bodem. Zonnepanelen op onze daken, rond het dorp en in de ramen voorzien onze wasmachines en televisies van stroom. De stroom die we zelf opwekken kunnen we opslaan voor eigen gebruik of leveren aan het netwerk wanneer dit ons het beste uitkomt. Hoe Schouwen-Duiveland er “na” de energietransitie uit ziet en hoe ingrijpend de transitie is voor het landschap? Dat is nu moeilijk te overzien en afhankelijk van de keuzes die we (kunnen) gaan maken. Denk bijvoorbeeld aan de vraag of we ons doel energieneutraal in 2040 kunnen halen met of zonder extra windmolens.

De eerste eilandelijk energieagenda

3

3.1. De energieagenda en uitgangspunten

We gaan aan de slag met de eerste eilandelijke energieagenda. Dit onder het motto ....

SAMEN OP WEG NAAR EEN ENERGIENEUTRAAL SCHOUWEN-DUIVELAND IN 2040!

Er moet nog veel gebeuren om deze ambitie te realiseren. Uit hoofdstuk 2 nemen we mee dat wanneer we in 2040 energieneutraal willen zijn we in de komende 22 jaar tussen de 1499 TJ en 2183 TJ duurzame energie extra op moeten wekken. Dit is afhankelijk van de energiebesparing die we kunnen realiseren.

Het primaire doel van de eerste agenda is om in de periode 2018-2023 een concrete bijdrage te leveren aan de ambitie om in 2040 energieneutraal te zijn. De inzet is dat we aan het eind van de looptijd van eerste energieagenda 3% (=130 TJ) minder energie gebruiken. Los van de realisatie van het Windpark Krammer stellen we als doel dat we in 2023 16% (= het landelijk beoogde doel) van ons energiegebruik duurzaam opwekken. Daarmee komen we in totaal ruim boven de landelijke doelstellingen uit.

De eerste eilandelijke energieagenda samen op weg naar een energieneutraal Schouwen-Duiveland in 2040 ! gaat uit van de volgende basisgedachten:

1. Het is de **eerste** energieagenda
2040 lijkt ver weg maar is dichterbij dan we denken. Slechts 22 jaar en 4 energieagenda's verder. De energieagenda is een middel dat ons moet helpen ons doel Schouwen-Duiveland energieneutraal in 2040 te bereiken. Met de energieagenda maken we duidelijk dat we het niet laten bij mooie woorden maar dat we actief werk maken van onze ambitie. We realiseren projecten en gaan op zoek naar andere concrete projecten en activiteiten die ons dichterbij ons doel brengen.

De focus ligt in eerste instantie vooral op het elektriciteitsneutraal worden van Schouwen-Duiveland. Een ambitie die reeds op korte termijn realiseerbaar is. Het warmte vraagstuk, de belangrijkste opgave van de energietransitie vraagt meer tijd. Met de eerste eilandelijke energieagenda gaan we doen en ook leren en leggen we de basis voor de volgende agenda's. De agenda's hebben elk een looptijd van vijf jaar.
2. Het is een **eilandelijke** energieagenda
Omdat fossiele brandstoffen schaarser worden en de kwaliteit van onze leefomgeving belasten zullen we alternatieven moeten hebben voor het verwarmen van onze huizen en recreatiewoningen en het draaiende houden van machines en voertuigen. De energierekening zal vermoedelijk gaan stijgen. Vroeg of laat zal een ieder met de energietransitie te maken krijgen. Dit geldt voor overheid, inwoners en ondernemers. De energietransitie is allang niet meer alleen iets van idealisten en mensen die zich zorgen maken over de toekomst van onze aarde. De energie-transitie gaat ook over economie, kostenbeheersing en een toekomstbestendige samenleving. Het is dan ook verstandig om ons voor te bereiden op de veranderingen. De energieagenda is daarmee voor ons allemaal en daarom *geen* gemeentelijke maar bovenal een eilandelijke energieagenda.
3. **Samen** op weg naar een energieneutraal Schouwen-Duiveland in 2040!
De energietransitie gaat niet vanzelf. We .... inwoners, ondernemers, overheid .... hebben elkaar hard nodig om de energietransitie en onze ambities te kunnen realiseren. Een ieder heeft daarbij een eigen rol, opgaven, mogelijkheden, kansen en verantwoordelijkheden. De rol van de gemeente is zeker belangrijk maar bescheiden. Vooral de permanente en tijdelijke inwoners van ons eiland bepalen de energievraag. Samen aan de slag is een belangrijke randvoorwaarde om de energieagenda tot een succes te maken.

De energietransitie is voor velen echter nog abstract en ver weg. De energieprijzen op basis van fossiele brandstoffen zijn (nog) laag en wat merken wij nu van klimaatverandering? De transitie vraagt

om verdere bewustwording en het investeren in aanpassingen en veranderingen van ons allen. Dit vooral kijkend vanuit realistische kansen en voordelen. Hier valt nog veel te winnen.

Voorgaande is de reden dat de eerste energieagenda 2018-2023 is opgesteld in overleg met kennisdragers en initiatiefnemers van het eerste uur. Nadrukkelijk doel is om de betrokkenheid van inwoners, recreanten, ondernemers en instellingen bij de energieagenda in de komende 5 jaar te vergroten. We werken van klein naar groot.

4. Samen **op weg** naar een energieneutraal Schouwen-Duiveland in 2040!
We zijn en gaan serieus verder op weg. Dit is het centrale thema van de eerste eilandelijke energieagenda. Doel en richting zijn duidelijk en onomkeerbaar. We gaan stappen zetten. De weg en het tempo zit echter nog vol onzekerheden. De energiewereld is immers sterk in beweging. We moeten en gaan aan de slag en een manier vinden om om te gaan met de zekere onzekerheden. Realisme en haalbaarheid is een belangrijk uitgangspunt van de agenda. We bouwen geen luchtkastelen en we jagen geen utopieën na.

Externe factoren (technologische ontwikkelingen, de prijs van gas en olie, fiscale prikkels, wet- en regelgeving) zijn ook voor Schouwen-Duiveland in belangrijke mate bepalend voor hoe en hoe snel de energietransitie zal gaan. Vragen als: "gaan we investeren in windmolens, zonne-energie (inclusief zon-op water) of heeft thermische energie en getijde energie meer potenties dan gedacht, wanneer gaan we investeren en wordt waterstof een toepasbare energiebron in het transport ? komen op ons af. De antwoorden op deze vragen hebben we nu nog niet. De energieagenda heeft oog voor de realiteit en is ook flexibel.

Gezien de context en een lastig te voorspellen toekomst is de energieagenda dan ook vooral geen blauwdruk voor een lange periode. Inzet is dat de eerste agenda zich primair richt op de periode 2018-2023 en uitvoeringsgericht wordt zonder de stip op de horizon te verliezen. Periodiek (jaarlijks) zal de agenda gemonitord gaan worden op nieuwe ontwikkelingen, afgesproken doelen, inspanningen en effecten. Nieuwe projecten die een bijdrage leveren aan de gestelde doelen kunnen aan de agenda worden toegevoegd.

5. Samen op weg naar een **energieneutraal Schouwen-Duiveland** in 2040!
Energieneutraal worden is ons doel. Dit kunnen we bereiken door aan een tweetal knoppen te draaien. We besparen energie en gaan minder energie gebruiken. We hebben ambitie en zetten daarom als vanzelfsprekend in op het in hoofdstuk 2 geschetste scenario daadkrachtige energiebesparing. Daarnaast gaan we de energie die we gebruiken in 2040 volledig duurzaam opwekken.

Onze definitie van energieneutraal .... Binnen de grenzen van de gemeente Schouwen-Duiveland wekken we net zoveel energie duurzaam op als we aan energie gebruiken.

6. Samen op weg naar een energieneutraal Schouwen-Duiveland in **2040!**
We geloven erin dat de ambitie om in 2040 energieneutraal te zijn realistisch en daarmee haalbaar is. De technologische ontwikkelingen schrijden immers voort en ons eiland heeft voldoende potenties.

Kijken we naar de komende agenda's dan kunnen we ons afvragen of onze ambities niet verder kunnen reiken dan energieneutraal te zijn in 2040. Schouwen-Duiveland een eiland dat meer dan energieneutraal is en daarmee energieproducent is geworden. Een optie die we in ons denken, doen en laten zeker niet uit het oog moeten verliezen. Met de eerste eilandelijke energieagenda focussen we ons echter vooral op de eerste stap, energieneutraal zijn in 2040.

3.2 Samen op weg: Hoe doen we dat?

Vroeg of laat zal een ieder met de energietransitie te maken krijgen. De energietransitie gaat niet vanzelf. Inwoners, ondernemers, instellingen en overheden hebben elkaar hard nodig om de energietransitie te kunnen realiseren. De energieagenda is dan ook voor ons allemaal en bovenal een eilandelijke agenda. Samen aan de slag is een belangrijke randvoorwaarde om de energieagenda tot een succes te maken.

We hebben echter ook geconstateerd dat de energietransitie voor velen nog abstract en ver weg is. De transitie vraagt om verdere bewustwording en het investeren in aanpassingen en veranderingen van ons

allen. Van onze inwoners, ondernemers en instellingen die gezamenlijk het energieverbruik bepalen. Dit vooral kijkend vanuit realistische kansen en voordelen. Nadrukkelijk doel van de eerste energieagenda is om de betrokkenheid van inwoners, recreanten, ondernemers en instellingen bij de energieagenda in de komende 5 jaar te vergroten.

Samen aan de slag betekent in het kader van de eerste eilandelijke energie agenda elkaar informeren, enthousiasmeren, inspireren maar ook samen komen, denken en doen ! Hoe gaan we dit aanpakken. De coöperatie 'Energie werkt op Schouwen-Duiveland' is een reeds bestaand platform op Schouwen-Duiveland dat zich actief bezig houdt met de energietransitie. De coöperatie is een samenwerking tussen het bedrijfsleven (Ondernemerskring Schouwen-Duiveland), de gemeente Schouwen-Duiveland en De Zuidhoek in Zierikzee. Met de oprichting is al eerder het startsein gegeven om tot een energieneutraal Schouwen-Duiveland te komen. De coöperatie wordt de duurzame motor achter de energieagenda en het doel om in 2040 energie neutraal te zijn. Een actieve ondersteuning door de gemeente is hiervoor een vereiste. De coöperatie verbreedt haar acties en activiteiten door naast voor ondernemers ook een rol te gaan vervullen voor inwoners.

De volgende acties en activiteiten gericht op samenwerking en draagvlakverbreding worden in de periode 2018-2023 opgepakt:

- Verbreden bekendheid bestaan en werkzaamheden coöperatie Energie Werkt
- Organiseren jaarlijkse energiemarkt
- Opstellen plan van aanpak en communicatiestrategie gericht op het vergroten van de betrokkenheid van inwoners bij de energietransitie
- Benaderen dorpsraden en inzetten op dorpsagenda's energie
- Uitwerken thema recreatie, energiebesparing en duurzame energie. Betrekken van de sector.
- Organiseren van een jaarlijkse bijeenkomst van de klankbordgroep (initiatiefnemers, overheden, nutsbedrijven)
- Organiseren bijeenkomst denktank 3 maal per jaar
- Periodiek overleg Energiecoöperatie Schouwen-Duiveland Werkt
- Organiseren eilandelijk debat over Ruimte en Energie in de periode 2018-2023

3.3 De rol van de gemeente Schouwen-Duiveland

Samen aan de slag is een belangrijke randvoorwaarde om de energieagenda tot een succes te maken. De gemeente is naast inwoners, instellingen en ondernemers een van de partijen van het samen. De rol van de gemeente is bescheiden maar zeker niet onbelangrijk en krijgt in de eerste eilandelijke energieagenda speciale aandacht.

De gemeente Schouwen-Duiveland is als lokale overheid geen producent van duurzame energie. Vergeleken met het totaal verbruik van particulieren is zij ook slechts en kleine energiegebruiker. In dit opzicht is de rol van de gemeente in de energieagenda daarom bescheiden. Het is echter belangrijk dat ons eiland meegaat met het "Tij van de Toekomst". De energietransitie is in dit kader ook op lokaal niveau een belangrijk thema. Ons eiland bereidt zich immers voor op een gezonde toekomst waarbij fossiele brandstoffen tijdig zijn vervangen door betrouwbare en duurzame alternatieven.

De transitie naar duurzame energie komt door het verlagen van de CO2 uitstoot ook de milieukwaliteiten ten goede. Een belangrijke drijfveer voor onze inspanningen en van belang voor ons imago als gezond woon- en recreatie eiland. Wat ook niet vergeten mag worden is dat we met de energieagenda ook onze (misschien beperkte) bijdrage leveren aan het beperken van de klimaatverandering. CO2 uitstoot en zeespiegelstijging zijn immers zaken die nauw aan elkaar verbonden zijn. Een thema wat voor ons eiland in de Zuidwestelijke Delta zeker niet onbelangrijk is. Ondanks het feit dat de agenda zich primair richt op het thema energie, energie besparingen en duurzame energie wordt de bredere context niet uit het oog verloren. Daarmee leveren we ook onze bijdrage aan deels opgelegde landelijke en regionale doelstellingen.

Gezien het voorgaande onderstreept de gemeente nadrukkelijk het belang van de energieagenda en het primaire doel: daling van het energiegebruik en de groei van het aanbod duurzame energie op ons eiland. De energieagenda en het beoogde doel ... een energieneutraal Schouwen-Duiveland in 2040 zijn belangrijk !

De gemeente zet in het kader van de eerste eilandelijke energieagenda dan ook in op een actieve, ondersteunende aanpak van de energietransitie op ons eiland. Pragmatisme en realisme zijn voor de gemeente belangrijke sleutelbegrippen. Vooral in het faciliteren en soepel begeleiden van de transitie is een rol weggelegd. Hiervoor heeft de gemeente ook een aantal bevoegdheden en mogelijkheden.

De gemeente Schouwen-Duiveland zal op de volgende wijzen een bijdrage leveren aan het succes van de energieagenda.

Faciliteren

De belangrijkste rol van de gemeente in het kader van de energieagenda is ontwikkelingen en initiatiefnemers faciliteren. Dit betekent meedenken en denken in mogelijkheden, actief en open communiceren, een pro actieve houding en het volgen van nieuwe ontwikkelingen. Voor binnen en buiten heeft de gemeente een duidelijk aanspreekpunt. De ruimtelijke ordening en het milieubeleid zijn belangrijk voor het goed verlopen van de energietransitie. Waar het de eigen regelgeving betreft staat de gemeente open voor nieuwe ontwikkelingen. Deze worden met een open vizier gewogen met andere belangen (omwonenden, landschap).

Verbinden, aanjagen, enthousiasmeren en stimuleren:

De gemeente is verbonden aan de energieagenda als deelnemer van het eerste uur. Om de agenda tot een succes te maken zal zij samen met andere partijen werk maken van de ambities. Veel lijnen komen samen bij de gemeente en als geen andere organisatie op het eiland heeft zijn overzicht over de spelers die actief bezig zijn met de energietransitie. Ook intern vindt bij relevante projecten (infrastructuur, bouwprojecten etc) consequent een energiescan plaats.

De gemeente vervult in de periode 2018-2023 nadrukkelijk een (mede)trekkersrol. Dit betekent dat de gemeente verbindt waar mogelijk en nodig, projecten aan- en najaagt en ontwikkelingen stimuleert. Een speciale rol is hierbij weggelegd voor verbreding van de betrokkenheid van inwoners, recreanten en ondernemers en instellingen bij de energieagenda. De samenwerking met andere overheden (collega gemeenten, provincie en waterschap) wordt verder uitgebouwd. De gemeente is in deze een constructieve, betrouwbare en kundige partner voor initiatiefnemers die bezig zijn met energiebesparing en duurzame energie.

Om relevante ontwikkelingen en onderzoeken te kunnen ondersteunen wordt voor de looptijd van de eerste energieagenda een budget van 200.000 euro gereserveerd. Dit budget kan ook worden aangesproken voor acties en activiteiten die gericht zijn op het vergroten van de individuele betrokkenheid van burgers en bedrijven bij de energietransitie. Een belangrijke doelstelling van de eerste energieagenda.

Monitoring energieagenda

Jaarlijks wordt verantwoording aan de gemeenteraad en de samenleving afgelegd over de voortgang van de uitvoering van de agenda. Hoe loopt de voortgang van de geagendeerde projecten, welke interessante nieuwe projecten en ontwikkelingen dienen zich aan? Voor de komende 5 jaar is de gemeente trekker en opsteller van het jaarverslag/de voortgangsrapportage.

Wet en regelgeving

Energiebesparing door aanpassen EPC waarde zomerwoningen

Het aantal zomerhuizen is in onze gemeente groot (ca. 4500). Energiebesparing bij recreatiewoningen kan dan ook een belangrijke bijdrage leveren aan het behalen van de beoogde doelstellingen. Inzet is dat in de komende jaren een inhaalslag wordt gemaakt naar het hanteren van dezelfde EPC-waarde voor zomerwoningen als voor reguliere woningen. Dit betekent dat voor 2018 een max EPC-waarde van 0,8, voor 2019 van 0,6 en voor 2020 van 0,4 wordt gehanteerd. Mochten de EPC waarde voor woningen verder dalen, dan daalt die voor zomerwoningen jaarlijks met 0,2 totdat het zelfde niveau is bereikt. Daarna zal de EPC van reguliere woningen en zomerwoningen gelijk gehouden worden. Het moment van aanvraag is bepalend voor de te hanteren EPC-waarde voor de zomerwoning.

Aansluiting gasnet

Het is niet logisch en daarmee niet wenselijk om nieuwbouwwoningen in de looptijd van eerste energieagenda op het gasnet aan te blijven sluiten. Hierdoor wordt de opgave voor de energietransitie immers steeds groter terwijl er nu al goede alternatieven zijn. All-electric is bij nieuwbouw een bewezen

alternatief. Inzet is dan ook dat vanaf 2021 alleen nieuwbouwwoningen gebouwd kunnen worden die niet aangesloten hoeven te worden op het gasnet. Nieuwbouwwoningen zijn vanaf 2021 daarmee dus voorzien zijn van een andere warmtebron.

BENG

Vanaf 1 januari 2021 moeten alle nieuwe gebouwen in Nederland bijna energieneutrale gebouwen (BENG) zijn. Dit vloeit voort uit het Energieakkoord voor duurzame groei en uit de Europese richtlijn EPBD.) BENG kent drie eisen: voor woningen gelden de volgende normen: maximale energiebehoefte (25 kWh/m²/jaar), maximaal primaire fossiele energiegebruik (25 kWh/m²/jaar) en minimaal aandeel hernieuwbaar op te wekken energie (minimaal 50%). De implementatie van de nieuwe richtlijnen vraagt aandacht in de looptijd van de eerste energieagenda.

Omgevingsvisie Buitengebied:

Het bredere debat over energie en ruimte op Schouwen-Duiveland wordt gevoerd in het kader van de omgevingsvisie Buitengebied. Dit is de meest logische en aangewezen plek om de discussie over de energietransitie en ruimte verder op te pakken en uit te werken. Het debat wordt immers verbreed (inwoners) en geplaatst in een breder en integraal perspectief. Naast de sectorale energieagenda en de energietransitie worden ook andere belangen gewogen. In de omgevingsvisie worden beleidsbepalende uitspraken opgenomen over energie en ruimte.

Energiefonds

Veel gemeenten ondersteunen de energietransitie met behulp van financiële middelen afkomstig uit een speciaal fonds. De gemeente heeft de intentie een dergelijk fonds op te richten en gaat hier serieus onderzoek naar doen. De gelden uit dit fonds kunnen worden gebruikt voor het stimuleren en ondersteunen van energiebesparing en, verduurzaming van de energie en onderzoek.

De gemeente heeft een voorbeeldfunctie

De gemeente is een relatief kleine energiegebruiker. Toch levert ook het besparen en inzetten van duurzame energie in de gemeentelijke bedrijfsvoering een bijdrage aan de gestelde doelen. Daarnaast vindt de gemeente het gepast dat zij in het kader van de eilandelijke energieagenda een voorbeeldfunctie vervult. Op een slimme en kosteneffectieve wijze zet de gemeente in op het verduurzamen van de bedrijfsvoering om daarmee mede het goede voorbeeld te geven.

Voorgaande betekent concreet

1. Algemene acties:

- Een ambtelijk coördinator energieagenda wordt aangesteld. Voor het goed vervullen van deze taak wordt de benodigde ambtelijke inzet geregeld (1fte): De coördinator
  - is voor binnen- en buitenwacht zichtbaar en aanspreekpunt voor energievraagstukken
  - wordt consequent betrokken bij gemeentelijke projecten waarbij energievraagstukken spelen
  - is case manager voor energieprojecten
  - verbindt, jaagt aan, enthousiasmeert en stimuleert
  - ondersteunt actief de werkzaamheden van de Coöperatie Energie Werkt Schouwen-Duiveland
  - brengt de energieagenda van klein naar groot
  - is verantwoordelijk voor de jaarlijkse monitoring van de energieagenda
- de denktank energieagenda wordt met financiële steun van de gemeente gecontinueerd. De denktank wordt zo mogelijk uitgebreid met extra (burger)leden en functioneert als inspiratieplatform. De denktank wordt omgevormd tot inspiratieteam energietransitie.
- In 2018 wordt de realisatie en haalbaarheid van een gemeentelijk energiefonds onderzocht. De gelden uit dit fonds kunnen worden gebruikt voor het stimuleren en ondersteunen van energiebesparing en verduurzaming van de energie.
- Voor de periode 2018-2023 wordt jaarlijks 40.000 euro uitgetrokken voor:

<i>het ondersteunen van ontwikkelingen</i>	<i>: 10.000 euro</i>
<i>onderzoek (o.a. ruimtelijke verkenningen)</i>	<i>: 15.000 euro</i>
<i>het vergroten van de betrokkenheid bij de energieagenda</i>	<i>: 10.000 euro</i>
<i>bijeenkomsten denktank energieagenda en klankbordgroep</i>	<i>: 5.000 euro</i>

2. Energiebesparing
  - in 2021 voldoen alle gemeentelijke gebouwen aan de eisen uit de Wet milieubeheer
  - de lichtinstallatie in het gemeentehuis wordt aangepast
  - de openbare verlichting gaat over op ledverlichting
  - een actieprogramma “verbreding betrokkenheid bij de energieagenda en energiebesparing” wordt onder voorzitterschap van de gemeente in 2018 opgesteld
  - besparingsprojecten worden
3. Duurzame energie
  - De gemeente volgt nieuwe ontwikkelingen (zon op water, getijde energie ...) op de voet en staat positief tegenover het oppakken van zogenaamde proef- of pilotprojecten.
  - Op het gemeentehuis worden in 2018 zonnepanelen geplaatst.
  - Ook op andere gemeentelijke gebouwen worden waar mogelijk in de komende 5 jaar zonnepanelen geplaatst.
  - Het wagenpark van de gemeente schakelt vanaf 2018 over op volledig elektrisch voor zover mogelijk (vooralsnog uitzondering voor de vrachtwagens). De overschakeling gaat gefaseerd plaatsvinden bij de vervanging of vervanging van voertuigen.

Schouwen-Duiveland, energie en ruimte

4

4.1 Energie en ruimte algemeen

De inzet om in 2040 energieneutraal te zijn vraagt daadkracht. Afhankelijk van het verkozen besparingsscenario moeten we immers tussen de 1499 en 2183 TJ duurzame energie extra opwekken. Ook ruimtelijk gezien is dit een niet geringe opgave. De opgave kan gerealiseerd worden door bijvoorbeeld 300 tot 400 ha. extra zonne-energie of het plaatsen van 35 tot 50 extra windturbines of een combinatie hiervan. Komen Er ook nog andere serieuze alternatieven op de markt (denk aan water- of geothermie) dan zal het beeld er weer totaal anders uit komen te zien. Tegelijkertijd is de opgave dat de voor ons eiland zo belangrijke omgevingswaarden (toerisme, wonen) beschermd worden tegen de soms negatieve impact van duurzame energiebronnen. De ruimtelijke ordening is een plek waar de zorgvuldige afweging tussen al die belangen zichtbaar moet plaatsvinden.

De haast van doelstellingsbereik zou niet ten koste moeten gaan van zorgvuldigheid. Dat is een spannende balans welke ook wordt meegenomen in Omgevingsvisie Buitengebied die wordt opgesteld in de periode 2017-2018. Een complicerende factor in het denken en discussiëren over de ruimtelijke consequenties van de energietransitie is dat de energiesector sterk in beweging is en dat de noodzaak voor verandering nog onvoldoende wordt onderkend.

Om die balans te vinden tussen daadkracht en zorgvuldigheid is het nodig om niet alleen naar de projecten te kijken, maar ook om op iets meer afstand van de projecten naar het beeld van de energietransitie te kijken. Hoe ziet Schouwen-Duiveland er uit over 40 jaar? Levert dat een beeld op waar we in geloven?

Gekoppeld aan het ruimtegebruik speelt ook de prijs die we voor hernieuwbare energie betalen een rol. Onder de grond kost een hoogspanningsnetwerk een veelvoud van een netwerk bovengronds dat als lelijk of zelfs gevaarlijk wordt ervaren. 'Wind op zee' is ook veel duurder dan op land al was het alleen maar dat er ook een kabel voor moet worden aangelegd. Als de beoogde locaties voor windparken op land stranden op weerstand kunnen de voorziene gigawatts wellicht niet worden gerealiseerd op plekken die vanuit kosteneffectiviteit het meest voor de hand liggen. Daarom is de afweging van het ruimtelijke beeld direct gekoppeld aan financiële afwegingen.

Wanneer je met een ruimtelijke bril naar de energietransitie kijkt, is duidelijk dat de decentrale energieopwekking, de besparingsmaatregelen en de warmte-infrastructuur ieders woonomgeving gaan veranderen en dat daar ruimte voor gemaakt moet worden. Energie is ruimte. De energietransitie is met stip de ruimtelijke opgave voor de komende jaren. Zowel het omgevingsbeleid als de ruimtelijke professionals moeten dienstbaar worden aan de grote opgave om duurzame energie samen met alle belanghebbenden ruimtelijk te accommoderen in de stad, het dorp en het landschap. Een koppeling met de kwaliteit van ieders leefomgeving is dan een cruciaal punt om hier een succes van te kunnen maken en het benodigde draagvlak te creëren.

Hoe de energievoorziening en daarmee de impact op de ruimte er op de lange termijn in Nederland uitziet is nog onzeker. Duidelijk is wel dat de veranderingen in energie al voor 2020 gevolgen hebben voor de inrichting van de ruimte. Dit zien we ook al op ons eiland. Na 2020 is de ruimtelijke impact waarschijnlijk nog veel groter.

De energietransitie biedt ook interessante nieuwe perspectieven voor ruimtelijke ontwikkeling en transformaties. Wanneer de energieopgave wordt gelinkt aan andere opgaven zoals de transitie op het platteland, leegstand, gebiedsontwikkeling, wijkontwikkeling, de wateropgave en natuurontwikkeling ontstaan er inhoudelijk interessante meekoppel- en verdienmogelijkheden en worden belangen verenigd. Een meer integraal perspectief dat ook meegenomen zal worden bij het opstellen van de omgevingsvisie Buitengebied. Kijken we naar de komende agenda's dan kunnen we ons afvragen of onze ambities niet verder kunnen reiken dan energieneutraal te zijn in 2040. Schouwen-Duiveland een eiland dat meer dan energieneutraal is en daarmee energieproducent is geworden. Een optie die we zeker niet uit het oog moeten verliezen.

4.2 Een bijdrage van de denktank aan het debat over ruimte en energie

Zoals in de hoofdstukken 3.3. en 4.1. reeds is gesteld zal het bredere debat over energie en ruimte op Schouwen-Duiveland worden gevoerd in het kader van de omgevingsvisie Buitengebied. Dit is de meest logische en aangewezen plek om de discussie over de energietransitie en ruimte verder op te pakken en uit te werken. Het debat wordt immers verbreed (inwoners) en geplaatst in een breder en integraal perspectief. Naast de sectorale energieagenda en de energietransitie worden ook andere belangen gewogen. Beleidsbepalende uitspraken over energie en ruimte worden dan ook gedaan in het kader van de omgevingsvisie Buitengebied. Het debat over de omgevingsvisie buitengebied loopt on- en offline volop. De omgevingsvisie wordt in 2018 ter besluitvorming voorgelegd aan de gemeenteraad. Ook de denktank heeft zich (uiteraard) gebogen over het thema energie en ruimte en levert met onderstaande aanbevelingen en overwegingen input aan het bredere debat in het kader van de omgevingsvisie.

Aanbevelingen en overwegingen denktank algemeen

- Het vertrekpunt van de eerste eilandelijke energieagenda is dat het winnen van duurzame energie uit wind- en zon in de periode 2018-2023 het meest kansrijk is en serieus rendement oplevert.
- Andere vormen van duurzame energie zijn nog sterk in ontwikkeling en kunnen in de periode 2018-2023 slechts een bescheiden bijdrage leveren aan onze ambitie om meer duurzame energie op te wekken.
- De energietransitie wordt in de komende jaren nog zichtbaarder in het landschap. Het landschap van Schouwen-Duiveland is echter robuust en kan ruimte bieden aan verandering.
- De tijd is nog niet rijp voor een integraal ruimtelijk energieplan. Er zijn nog te veel open einden (bewustwording, draagvlak, techniek, infrastructuur en netwerk, ruimtelijke kaders en spelregels) om anno 2017 een zinvolle discussie te voeren over ruimte en energie op Schouwen-Duiveland.
- De ambitie om energieneutraal te zijn in 2040 geeft echter enige ruimte om een breder en integraal debat te voeren over de energietransitie en ruimte. Er is tijd om te werken aan het realiseren van de ambitie. Ondertussen kunnen er wel gecontroleerde concrete stappen worden gezet.
- De denktank acht het raadzaam om in de komende 5 jaar samen met stakeholders en inwoners toe te werken naar een ruimtelijk energieplan voor het eiland.
- Een jaar geleden zijn zeven regio's aan de slag gegaan met het ontwikkelen van een Regionale Energiestrategie om te komen tot een energieneutrale regio in 2050. Zij deden dit op basis van de Green Deal Regionale Energiestrategieën die in mei 2016 is ondertekend door het Rijk, de koepels (VNG, IPO en UvW) en de regio's. Een inspirerend en interessant traject voor wat betreft het vormgeven van de weerbarstige energietransitie. Dit traject wordt eind dit jaar "geëvalueerd". Maak gebruik van de hier geleerde lessen en ervaringen.
- Start klein en ga uit van individuele projecten met op maat opgestelde randvoorwaarden. Beoordeel snel en zorgvuldig individuele energieprojecten op geschiktheid wat locatie betreft en inpassing in het landschap. Leer van pilots en formuleer op basis van de lessons learned algemene uitgangspunten.
- Maak bestemmings/omgevingsplannen flexibel en biedt ruimte aan passende duurzame energieprojecten.
- Begeleid de transitie ruimtelijk en landschappelijk met zorg. Door de openheid van het landschap staan we voor een specifieke en eigen opgave nieuwe ontwikkelingen op een passende wijze een plek te geven in het landschap.

Aanbevelingen en overwegingen denktank Zonne-energie

- Zet in de periode 2018-2023 vooral in op het extra winnen van zonne-energie.
- Benut de capaciteit voor zonnepanelen op daken wordt zo veel als mogelijk. Hier valt zonder impact op het landschap nog veel winst te halen.
- Geef Zon op Water ruimte in de vorm van pilots.
- Zet in op de uitwerking en evaluatie van de in samenwerking met de provincie uitgezette pilots zonne-energie in Zierikzee en Dreischor.
- Formuleer zo spoedig als mogelijk (zie voorgaande punt) algemene randvoorwaarden voor de landschappelijke inbedding van zonneparken.

Aanbevelingen en overwegingen denktank Windenergie

- De realisatie van het Windpark Krammer in de periode 2018-2023 levert een substantiële en daarmee belangrijke bijdrage aan het produceren van duurzame energie (uit wind).
- Draagvlak voor uitbreiding van windturbines ontbreekt op dit moment op het eiland gezien de

impact op het landschap. Het is niet raadzaam om in de periode 2018-2023 te kiezen voor nieuwe locaties voor windenergie maar te kiezen voor optimalisatie van bestaande locaties.

- Houdt wel de optie windenergie met het oog op de toekomst open en verken deze serieus. Het kan zijn dat deze optie in de komende 20 jaar toch nodig is om de ambities waar te maken. Wees dan goed voorbereid en weet dan wat potentieel de beste locaties zijn (wind, landschap, draagvlak). Voer een dergelijk onderzoek uit in de periode 2018-2023.
- Doe onderzoek naar alternatieve windturbines die door hun omvang veel minder effect hebben op de omgeving. Mogelijk dat deze voorzieningen de energievraag plaatselijk kunnen oplossen/verlichten zonder daarbij een dissonant te zijn in het landschap.

Aanbevelingen en overwegingen denktank overige duurzame energie en energienetwerken

- Start klein en ga uit van individuele projecten met goede randvoorwaarden. Zorgvuldig worden energieprojecten beoordeeld op geschiktheid wat locatie betreft en inpassing in het landschap. Leer van de pilots en formuleren op basis van de lessons learned algemene uitgangspunten.
- Gezien potenties en de (geringe) impact op het landschap volg en ondersteun de verdere ontwikkeling van thermische energie, getijde energie en andere vormen van het winnen van duurzame energie uit water (zoet-zout bijv.).

Laan van St. Hilaire 2
4301 SH Zierikzee

Postadres:
Postbus 5555
4300 JA Zierikzee

T (0111) 452 000
F (0111) 452 452

gemeente@schouwen-duiveland.nl
www.schouwen-duiveland.nl

